

UVODNIK ODGOVORNEGA UREDNIKA

Primož Južnič

Uvodnik
UDK 02(497.4):050

Ključne besede: uvodnik, Knjižnica, bibliotekarstvo in informacijska znanost, revije

Editorial
UDC 02(497.4):050

Key words: editorial, Library, library and information science, journals

Letošnje poletje je bilo razgibano, s tem ne mislim političnih dogajanj, pač pa dogajanje na našem strokovnem področju. Dobili smo kar dva predloga novel *Zakona o knjižničarstvu* (2001). Državni zbor je prepričljivo zavrnil prvo predlagano novelo, ki je želela uvesti brezplačno pripravništvo, kar bi knjižnicam omogočilo bolj prilagodljiv model zaposlovanja, kandidatom za bibliotekarski izpit pa večjo konkurenčnost na trgu dela (ZKnj-1A, 2011). Druga novela se zavzema za ureditev instituta licenc tako, da bi stroki prepustili oblikovati mehanizem odvzema licence za vzajemno katalogizacijo zaradi slabe kakovosti bibliografski zapisov. Predlagatelji novele želijo odpraviti tudi zamudne birokratske ovire pri usklajevanju finančnih načrtov nacionalne knjižnice in knjižničnega informacijskega sistema ter podobno kot predlagatelji prve, želijo pripravnikom omogočiti opravljanje prostovoljnega dela z namenom strokovnega usposabljanja in priprave na bibliotekarski izpit (ZKnj-1B, 2011). Obravnavo druge novele je zaustavil razpust Državnega zbora in bo treba počakati.

Skoraj hkrati, smo dobili tudi delovno gradivo *Pravilnika o bibliotekarskem izpitu* (2011), ki ga čakamo že dolgih deset let in od katerega smo pričakovali vsaj odpravo določenih anomalij, ki so vzpostavljene z zakonom in se odražajo tudi v predlaganih novelah. Posledica napačnega razumevanja interdisciplinarnosti (in ne večdisciplinarnosti!) bibliotekarstva, da lahko nekdo bibliotekarsko stroko osvoji z bibliotekarskim izpitom, ni le nekonkurenčnost formalnega bibliotekarskega izobraževanja, temveč prinaša mnoge negativne učinke, ki izhajajo iz tega načina »deprofesionalizacije«, če tu izpostavimo le zamudnost in stroške iz naslova celotnega mehanizma dodatnih usposabljanj in nadzora kakovosti. To sicer ne pomeni, da permanentno izobraževanje in (ne)formalno usposabljanje ni potrebno, je celo nujno, a vendarle slednje ne sme (p)ostati

temeljni nosilec strokovnega izobraževanja in vstopa v poklic. Prav tako to ne pomeni, da knjižnice ne potrebujejo drugih strokovnih profilov, a vendarle gre v tem primeru za izredno specifična področja. Verjetno si je težko zamisliti, da bodo knjižnice zaposlile bibliotekarja na delovno mesto, kjer so potrebna temeljna znanja npr. s področja prava, temveč je razumljivo, da bodo zaposlile tudi filozofa, jezikoslovca, zgodovinarja itd., zagotovo pa je, da knjižnice v osnovi niso blažilec problemov trga dela. Stroka bi morala zahtevati potrebno formalno izobrazbo, podobno kot je to uveljavljeno v drugih poklicih in področjih (socialni delavci, učitelji ipd.). Za izdelavo izhodišč *Pravilnika o bibliotekarskem izpitu*, se že oblikuje nova delovna skupina, za katero upamo, da bo čim prej začela z delom.

Žal se je, sicer delno tudi zaradi poletnega časa in kratkih rokov, pokazala določena neenotnost znotraj stroke (npr. glej *Odzivi na delovno gradivo pravilnika* (2011)). Popolnoma razumljivo in legitimno je, da imamo različna stališča in mnenja o tem, kako se stroka in dejavnost razvija in kakšne bi morale biti njene usmeritve. Imamo različne delovne izkušnje, delamo na različnih področjih in smo pripadniki različnih generacij. Vendar bi se v stroki in dejavnosti, morali poenotiti vsaj o temeljnih ciljih in usmeritvah, ki bi morali biti takšni, da omogočajo tudi njuno operacionalizacijo in konkretno uporabo. Seveda tako, da soočimo argumente in pripravimo ustrezna strokovna izhodišča. Za to si je bilo potrebno vzeti čas, upajmo, da še vedno ni prepozno.

Pravi način in forum je naše stanovsko združenje Zveza bibliotekarskih združenj Slovenije (ZBDS), ki omogoča tudi izhajanje revije *Knjižnica*. Letošnje strokovno posvetovanje v Mariboru nosi naslov *Knjižnica, odprt prostor za dialog in znanje*. Takšni bi morali biti tudi knjižničarji, odprti za dialog in znanje. *Knjižnica* je in ostaja revija, ker tako odprtost in strokovnost podpira.

Tokratna številka je dvojna, zato ni čudno, da lahko v njej najdete kar enajst člankov. Številka ni tematska, kot je bila njena predhodnica, četudi je nekaj prispevkov, ki se med seboj smiselno povezujejo.

Številko začinja prispevek dr. Eve Kodrič - Dačić z naslovom »Knjižnične storitve za slepe, slabovidne in za osebe z motnjami branja v sistemu slovenskih javnih knjižnic«. Izhodišče avtorice je, da se knjižnice za slepe in slabovidne, od drugih vrst knjižnic razlikujejo po specifičnih storitvah, ki jih izvajajo za uporabnike s posebnimi potrebami. Zelo konkretno opozarja na napako določila *Zakona o knjižničarstvu*, ki ureja knjižnično dejavnost kot javno službo in v 31. členu omenja knjižnice za slepe. Tovrstne knjižnice so namreč popolnoma napačno umeščene med specialne knjižnice. Očitno je zakonodajalec slabo poznal dejavnost specialnih knjižnic in je le-te, zaradi podobnosti besed, zamešal oz. izenačil s specializiranimi splošnimi knjižnicami. Zagotovo še ena

potrebna sprememba *Zakona o knjižničarstvu*, ki pa je žal v nobeni od zgoraj predlaganih novel ni.

Posebej velja opozoriti na v članku podan predlog koordiniranega izvajanja storitev za slepe, slabovidne in za osebe z motnjami branja v sistemu javnih knjižnic, ki temelji na posebnih nalogah, po katerih se razlikuje od drugih knjižnic. Še posebej bi opozorili na reproduciranje gradiva v slepim in slabovidnim dostopnih oblikah – knjižnica mora namreč večino gradiva, ki ga nudi uporabnikom, izdelati kar sama.

Podobno dilemo izpostavljata Damjana Vovk in mag. Branka Badovinac, avtorici naslednjega prispevka, ki dodajata tematiki knjižnih storitev za slepe in slabovidne primerjalno, mednarodno dimenzijo. Preučujeta modele organizacije knjižničnih storitev za slepe in slabovidne v štirinajstih državah. Gre za zelo različne države, izbrane naključno, ker so izpolnjene vprašalnike vrnila samo nekaj v njih delujoča društva oziroma zveze za slepe in slabovidne. Rezultate ankete sta dopolnili z analizo strokovne literature in drugih virov, kar je razširilo nabor naših podatkov nekaterih neevropskih držav, ki imajo dobro razvito knjižnično mrežo in storitve. V končnem vzorcu so tako zajeti: Ciper, Črna gora, Danska, Estonija, Hrvaška, Irska, Nizozemska, Slovaška, Švedska, Švica, Velika Britanija, Avstralija, Kanada in ZDA.

V vsaki od obravnavanih držav imajo slepe in slabovidne osebe možnost knjižničnih storitev na podlagi pravice, določene z osnovnimi zakonodajnimi predpisi. Avtorskopravne izjeme glede prenosa izdanih publikacij v alternativni format omogočajo dostop in uporabo gradiva osebam, ki imajo status slepe ali slabovidne osebe pod pogojem, da gradivo ni namenjeno za komercialno uporabo. Študija je pokazala, da ima večina zajetih držav centraliziran sistem, torej eno specialno osrednjo knjižnico/center, ki je s svojimi storitvami neposredno usmerjena h končnemu uporabniku. Le Švedska in Nizozemska sta v sistem uradno vključili tudi splošne knjižnice, Kanada, Velika Britanija, Avstralija imajo razdrobljen sistem, kjer veliko knjižnic ponuja storitve ob majhni državni pomoči.

Sledi prispevek treh avtorjev, Adrijane Bibe. Starman, dr. Primoža Južniča in dr. Draga Žagarja, ki zaključuje tematski sklop o izobraževanju in usposabljanju bibliotekarjev za delo z uporabniki s posebnimi potrebami. Osnovno izhodišče knjižnične dejavnosti je, da morajo biti storitve enako dostopne vsem uporabnikom. To je možno le, kadar ima bibliotekar primerno znanje o tem, kdo so uporabniki, kaj je zanje značilno, na kakšen način lahko nudi pomoč in kdaj nastopijo situacije, ko uporabniki s posebnimi potrebami potrebujejo pomoč. Pridobivanje teh znanj se začne že pri študiju, študijski program pa obravnava le osnovne vsebine o uporabnikih s posebnimi potrebami. Zato je potrebno še nadaljnje usposabljanje.

Podatki so pridobljeni z anketiranjem študentov bibliotekarstva in informatike ter z intervjuji študentov in diplomantov s posebnimi potrebami. Pri slednjih so želeli pridobiti poglobljene odgovore o njihovih izkušnjah v knjižnici ter njihovo mnenje o pomenu izobraževanja in usposabljanja. Študenti bibliotekarstva in informatike se kljub ponekod pomanjkljivemu znanju zavedajo svoje odgovornosti, ki jo bodo kot bodoči strokovnjaki imeli pri zagotavljanju enakih možnosti uporabnikom s posebnimi potrebami, in si želijo dodatnih znanj s teh področij. Cilj je, da so bibliotekarji ozaveščeni o uporabnikih s posebnimi potrebami, da bo obisk le obisk uporabnika knjižnice in ne nekaj posebnega.

Naslednji prispevek mag. Jelke Kos in dr. Alenke Šaupperl predstavlja študijo na primeru visokošolskih knjižnic, vendar je tematika takšna, da je lahko zanimiva tudi za druge tipe knjižnic. Avtorici sta obravnavali proces vsebinske analize pri katalogizaciji knjižničnega gradiva. Z razumevanjem in poznavanjem poteka vsebinske analize lahko izboljšamo vsebinsko analizo dokumenta. Boljša vsebinska analiza dokumenta pa lahko izboljša iskanje po vsebini v knjižničnih katalogih za uporabnike.

Raziskan je bil dejanski proces vsebinske analize katalogizatorjev pri njihovem običajnem delu s poudarkom na postopkih in kognitivnih procesih, ki se pojavljajo pri določanju vsebine dokumentov. V raziskavi je sodelovalo 10 knjižničarjev – katalogizatorjev iz devetih slovenskih visokošolskih knjižnic z najmanj enim letom delovnih izkušenj. Na osnovi dobljenih rezultatov sta razvita dva splošna modela procesa določanja vsebine.

Tematika specialnih knjižnic v naši reviji žal ni prav pogosto obravnavana. Zato prispevek, ki sva ga napisala z Uršulo Tarfilo, »Informacijsko opismenjevanje v specialnih knjižnicah« zapolnjuje določeno praznino. Članek izhaja iz koncepta informacijske pismenosti v delovnem okolju, ki se nanaša na sposobnost zaposlenega strokovnjaka, da učinkovito in uspešno sodeluje v tem okolju. Takšen koncept predstavlja določeno operacionalizacijo klasičnega koncepta informacijske pismenosti, še posebej tiste, ki jo vidimo in tudi razvijamo v šolskem okolju različnih stopenj.

Raziskavo sta avtorja zastavila kot primerjalno raziskavo, torej kot ponovitev podobne raziskave na področju informacijskega opismenjevanja uporabnikov specialnih knjižnic, opravljene pred devetimi leti. V ta namen so bile na elektronske naslove vseh slovenskih specialnih knjižnic, razposlane povezave na spletni anketni vprašalnik. Visok odziv kaže na smiselnost takšnega zbiranja podatkov. Rezultati niso pokazali bistvenih razlik oz. sprememb v teh letih, z izjemo ene, ki pa se lahko pokaže kot zelo pomembna. Opazna izboljšava pri aktivnih specialnih knjižnicah je sodelovanje med specialnimi knjižnicami in oddelki matične organizacije pri različnih procesih informacijskega opismenjevanja, ki lahko kaže tudi na drugačno vlogo samih knjižnic znotraj organizacije.

Prispevek mag. Matjaža Eržena je prav tako nastal na osnovi izkušenj na področju visokošolskih knjižnic in je zanimiv tudi za druge. Govori namreč o elektronskih knjigah. Res je, da so te v visokošolskih knjižnicah že dejstvo in postajajo ob že uveljavljenih elektronskih revijah pravzaprav osnovno gradivo. Nihče si ne upa napovedati, kdaj bo enako in kako bo v drugih, predvsem splošnih knjižnicah v Sloveniji. Osnovno izhodišče avtorja, da e-knjige niso le digitalizirana oblika svoje starejše tiskane verzije, ima posebno težo in ga je treba upoštevati pri izgradnji knjižničnih zbirk. Avtor obdela različne elemente elektronskih knjig kot del knjižničnih zbirk po klasičnih točkah, ki jih poznamo v stroki: nabavi, obdelavi, posredovanju in hranjenju. Prilaganje vseh delovnih postopkov v knjižnici ni enostavno in konkretni primeri, ki jih avtor navaja, so pomembna izhodišča za iskanje ustreznih rešitev. Hibridna knjižnica, ki vsebuje gradivo v obeh oblikah, bo še dolgo realnost knjižničarskega dela, zato sta nujna večja fleksibilnost in možnost razvoja obstoječih načinov dela, da bomo našim uporabnikom lahko nudili boljše storitve.

Tereza Poličnik - Čermelj v svojem prispevku o odpisanem knjižničnem gradivu slovenskih knjižnic v obdobju 2005–2010 skozi prizmo nacionalne knjižnice obravnava drug aspekt knjižničnih zbirk in gradiva. Pri pridobivanju novega gradiva, ki temelji na elektronskih medijih, in izgradnji knjižničnih zbirk ne smemo pozabiti na starejše gradivo. Vsako izločanje je potrebno dobro pripraviti in knjižnice morajo imeti urejena pravila/pravilnik o izločanju in odpisovanju gradiva, da lahko ta proces poteka urejeno in ne pride do težav. Na osnovi zbranih statističnih podatkov je avtorica ugotovila, da veliko knjižnic z odpisanim gradivom ne dosega predpisanih standardov in ohranja polne police publikacij, ki ne zagotavljajo aktualnih vsebin, oziroma v NUK ne pošilja seznamov odpisanega gradiva. Zaskrbljujoč je podatek, da naj bi v zadnjih šestih letih neustrezna in zastarela gradiva odpisala le slaba polovica splošnih knjižnic, vsaka deseta visokošolska knjižnica, v specialnih in šolskih knjižnicah pa še manj. Upajmo, da se bo vsaj duhovita primerjava z omarami, polnimi starih oblek koga prijela?

Da pa staro gradivo ni nujno zastarelo in je zanj potrebna strokovna skrb, opozori mag. Kristina Košič Humar, ki piše o materialnem varstvu gradiva v Slovanski knjižnici, a je prispevek zanimiv za vse knjižnice, ki se soočajo s podobnimi dilemami. Avtorica je z analizo stanja gradiva, ki se hrani v treh različnih arhivskih depojih, ugotovila, da so glavne nevarnosti vlaga in temperatura, voda, tudi ogenj oziroma električna napeljava. Manjšo nevarnost predstavlja ravnanje z gradivom, še posebej ker še ni jasnih določil o rokovanju z arhivskim gradivom in načinih izposoje. Gre za nujne ukrepe, ki jih bo knjižnica morala izvesti.

Prispevek Milene Bon prinaša pregled splošnih knjižnic po knjižničnih območjih, kjer s statističnimi podatki analizira spremembe, ki so nastale po letu 2003, ko je Matično službo v NUK-u nadomestila nova sistemska ureditev, ki

prenaša strokovno povezovanje splošnih knjižnic v knjižnične območne mreže na osrednje območne knjižnice z namenom, da se zagotavlja koordinirano razvijanje knjižnične dejavnosti na območju. Iz pridobljenih podatkov ter narejenih izračunov sledi, da so razlike med razvitostjo knjižničnih območij v Sloveniji velike. Najbolj razvita knjižnična dejavnost je na Goriškem območju in relativno najmanj na Štajerskem in Spodnjepodravskem območju. Avtorica sodi, da socialno-ekonomski položaj določenih regij prav gotovo vpliva tudi na razvitost knjižničnih območij.

Avtorici zadnjega prispevka v tem sklopu revije sta Polona Vozel in mag. Branka Badovinac, podajajoč zgodovinski prikaz, ki osvetljuje delo Lovra Stepišnika in potujoče knjižničarstvo na Slovenskem na prehodu iz 19. v 20. stoletje. Gre za prikaz dela prvega potujočega knjižničarja na slovenskem, kateremu je leta 1998, ob ustanovitvi Stepišnikovega sklada pri ZBDS, Sekcija za potujočo knjižničarstvo podelila priznanje za njegovo pionirsko delo. Namen njegove potujoče knjižnice je bil predvsem spodbujati branje in pismenost kmečkega prebivalstva, še posebej pa je zanimiva inovativnost njegovega pristopa.

Ena od nalog revije *Knjižnica* je tudi skrb za terminologijo. Zato je razveseljivo, da se je Janez Kanič s svojim prispevkom lotil obdelave enega od izjemno aktualnih terminov, ki se ne uporablja le v bibliotekarski in informacijski znanosti, temveč tudi veliko širše. Gre za termin bibliometrija in z njim povezane izpeljanke oziroma sestavljene termine. Na osnovi primerjave pogostosti pojavljanja pridevnikov bibliometričen in bibliometrijski v izbranih znanstvenih delih predlaga avtor tudi uporabo izpeljanke.

Novo izdane knjige v slovenskem jeziku z našega področja žal niso ravno pogoste. Zato smo veseli prav vsake in menimo, da je prav, da v naši reviji tak dosežek tudi predstavimo. Tokrat gre za prikaz knjige mag. Slavice Rampih – *Nabavna politika v splošnih knjižnicah*, ki jo je založila Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. V recenziji ugotavljam, da je ZBDS s tem pokazala, da svoje poslanstvo razvoja knjižnične dejavnosti jemlje resno in lahko samo upamo, da bo takšnih izdaj še več. Revijo, ki je pred vami, zaključuje redna rubrika Slovenske bibliografije v letu 2010; bibliografijo je sestavil Matjaž Hočevar.

Navedeni viri

1. *Pravilnik o bibliotekarskem izpitu: delovno gradivo.* (2011). Pridobljeno 30. 9. 2011 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Zakonodaja/Predlogi_zakonov/2011/pbi_V1_0.pdf
2. *Predlog Zakona o dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu (ZKnj-1A).* Pridobljeno 30. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&st=a&epa=1928-v&mandate=-1&unid=PZ%7CC7DF95D9EB503680C12578B100472A3F>
3. *Predlog Zakon o dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu (ZKnj-1B).* Pridobljeno 30. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&st=a&epa=1940-v&mandate=-1&unid=PZ%7C4913B136C6C9DA63C12578B5004396C5>
4. *Odzivi in pojasnila na delovno gradivo Pravilnik o bibliotekarskem izpitu.* (2011). Pridobljeno 30. 9. 2011 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/predpisi_v_pripravi/odzivi_in_pojasnila_na_delovno_gradivo_pravilnik_o_bibliotekarskem_izpitu/
5. Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87.

Dr. Primož Južnič, izr. prof., je odgovorni urednik revije Knjižnica in profesor na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Naslov: Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: primoz.juznic@ff.uni-lj.si